

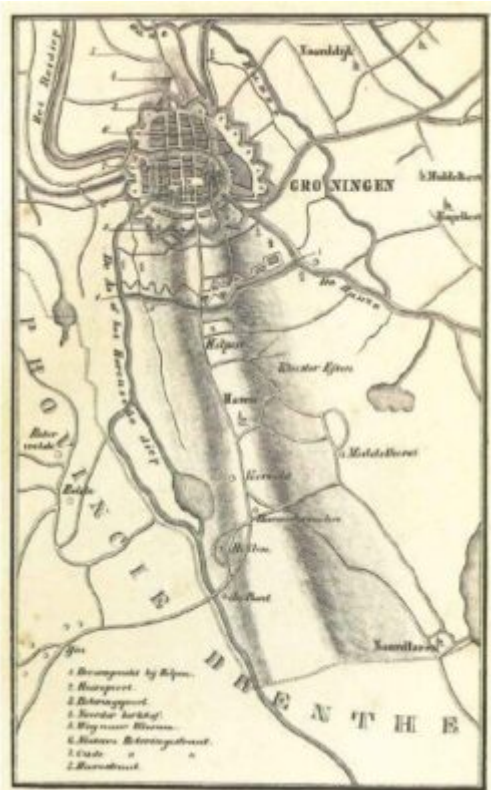

Ontdek (Pre-) historisch Groningen

Beschrijving

De stad Groningen is al in de elfde eeuw ontstaan op een plek waar ooit twee oude Drentse esdorpen met brinken hebben gelegen. De ligging van de stad is niet toevallig; Groningen is strategisch gelegen op het meest noordelijke deel van de Hondsrug, op de overgang van zand naar klei en is geflankeerd door moeilijk begaanbare hoogveenmoerassen. Dat betekende dat de bewoners relatief veilig waren voor zowel hoog water als indringers. Ook voor de handel was de ligging aan de overgang tussen klei en zand en nabij de Drentsche Aa bijzonder gunstig.

De Hondsrug heeft altijd een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van de stad Groningen en het gebied rondom het Hondsrugdorp Haren. Veel van die (prehistorische) geschiedenis is nog steeds zichtbaar in het landschap: een uitnodigend decor voor een 'prehistorische fietstocht' vanaf de Grote Markt tot aan de hunebedden in Noord- en Midlaren.

De vesting Groningen op de Hondsrug

De Hondsrug UNESCO Global Geopark

Het Hondsruggebied ten zuiden van de stad Groningen kenmerkt zich door een viertal kaarsrechte heuvelruggen die in de voorlaatste ijstijd zijn ontstaan. De meest oostelijke en prominente is de Hondsrug, die van Groningen tot aan Emmen loopt en 70 kilometer lang is. Vanwege zijn unieke geologische geschiedenis is het Hondsruggebied aangewezen als het eerste Geopark van Nederland en werd in 2015 uitgeroepen tot [UNESCO Global Geopark](#).

Het ontstaan van de Hondsrug begon ongeveer 150.000 jaar geleden tijdens de Saale ijstijd. Een enorme ijsmassa baande zich toen een weg door het landschap. Smeltwater en ijs stuwden en kneedden het land tussen Coevorden en Groningen. Zo ontstond een aantal evenwijdige heuvelruggen die pas echt goed zichtbaar werden toen al het ijs was gesmolten. De Hondsrug wordt al duizenden jaren bewoond en bereisd. Vroeger was het de enige plek in de regio waar mensen hoog en droog genoeg konden wonen, op veilige afstand van veenmoerassen en de zee. Zichtbare herinneringen aan die tijd zijn de hunebedden die zo'n 5500 jaar geleden werden gebouwd.

Contactgegevens

Drie Gezusters,

- [Grote Markt](#)
[9711 LV Groningen](#)
- [+ 31 \(0\) 50 312 7041](#)

Knooppunten route

1De Grote Markt op de Hondsrug

Fiets de Gelkingestraat in, rechts van de Drie Gezusters.

Deze route is ook als POP-UP route te fietsen. Onderweg zijn tussen 10:00 tot 17:00 uur de volgende POP-UP locaties te bezoeken wanneer de vlag Ontdek Prehistorisch Groningen is geplaatst * Haren: Klooster Yesse, Essen 7, Hortus Botanicus, Kerklaan 34, Molen De Hoop, Rijksstraatweg 133, Nicolaikerkerk, Kerkstraat 2, Molen De Helper, Hoornsedijk 8 Noordlaren: Bartholomeüskerk, Lageweg 8, Molen De Korenschoof, Zuidlaarderweg 73, Hunebed G1, Weg langs het Hunebed, Pingoruïne Noordlaarderbos, Duinweg 18, Oorsprong Ekologisch vlees, Zuidlaarderweg 61, Midlaren, Hunebedden D3 en D4. Schutsweg 42

- Routeboekjes zijn gratis verkrijgbaar bij de deelnemende POP-UP locaties.

* Er kunnen afwijkende openingstijden voorkomen

2Hoogstraatje

Aan het einde van de straat linksaf de Herebinnensingel op. Eerste afslag rechts. Na de Sint Jozefkathedraal links de Radesingel op tot knooppunt 88. Fiets richting 82.

3Trechterbekercultuur

Verder richting knooppunt 82, maar sla vóór het viaduct over het Winschoterdiep rechtsaf de Meeuwerderbaan in. Steek het spoor over, ga direct links en fiets naar 81. Richting 75, maar na het rode fietspad (Esserhaag) linksaf de Esserweg op tot aan Essen.

4Essen en voormalig klooster Yesse

Fiets met de klok mee het gehucht door en rijd de lange, onverharde weg op. Ga bij de Kerklaan linksaf en volg deze tot de Hortus.

5Hortus Botanicus Haren

Fiets verder over de Kerklaan. Rechtsaf de Molenweg in, vervolgens links bij de rotonde.

6Rijksstraatweg en zwerfsteen

Linksaf de Julianalaan in. Fiets via knooppunt 75, 77 en 86 naar 59. Na 59 rechtdoor fietsen tot 54. Verkorte versie: liever een kortere route fietsen? Fiets dan tot 86 en daarna via 83 en 84 richting 27. Ga linksaf bij waterplas Sassenhein en pak de reguliere route op vanaf de beschrijving bij punt 13.

7Hunzedal

Fiets richting knooppunt 55.

8Expeditiepoort Water "De Bloemert" en Zuidlaardermeer

Fiets een stukje richting het water.

Fiets via knooppunt 55 richting 53, maar neem direct eerste fietspad rechtsaf: het Hunebedpad. Sla op de Schutsweg linksaf naar de hunebedden.

9Hunebedden D3 en D4 in Midlaren

Keer om en volg de Schutsweg richting het noorden. Sla linksaf de onverharde weg langs het hunebed in.

10Hunebed G1 te Noordlaren

Houd rechts aan tot het Noordlaarderbos.

11Noordlaarderbos

Volg de Duinweg, maar sla bij de Pollseweg linksaf. Volg de route richting knooppunt 87.

12Besloten Venen

Fiets via knooppunt 87 naar 57. Ga richting 59, maar blijf rechtdoor rijden op de Hoge Hereweg. Fiets vervolgens via 84 richting 27. Ga bij Sassenhein linksaf.

13Waterplas Sassenhein

Ga terug naar de doorgaande weg en fiets door naar knooppunt 27. Vervolgens via 26 richting 4.

14Beekdal van de Drentsche Aa

Via knooppunt 4, 84 en 85 naar 87.

15Groningen aan de Aa

Ga rechtsaf over de brug de Brugstraat in. Fiets via de Vismarkt terug naar de Grote Markt. Eindpunt van de route.

De Fietstocht

Deze fietsroute van ongeveer 44 kilometer start en eindigt op de Grote Markt van Groningen en volgt veelal de fietsknooppunten. Daar waar wordt afgeweken, wordt dit in de tekst vermeld. Een foldertje met gedetailleerde beschrijving van de route is ook bij de VVV Groningen.

De Grote Markt op de Hondsrug

De Hondsrug loopt van Klazienaveen via Emmen, Gieten en Zuidlaren tot aan het noorden van de stad Groningen. In het zuiden is de zandrug plaatselijk wel 25 meter hoog, maar ook in de stad bereikt hij nog een hoogte van 9 meter boven NAP.

De ligging van de stad is niet toevallig, want Groningen ligt op het meest noordelijke deel van de Hondsrug, op de overgang van zand naar klei en geflankeerd door moeilijk begaanbare hoogveenmoerassen. Dat betekende dat de bewoners relatief veilig waren voor zowel hoog water als indringers. Ook voor de handel was de ligging aan de overgang tussen klei en zand en nabij de Drentsche Aa bijzonder gunstig.

De Grote Markt van Groningen, startplaats van de route

Hoogstraatje

In winkelstraten zoals de Herestraat ten zuiden van de Grote Markt is de meest noordelijke heuvel van de Hondsrug nog heel goed zichtbaar. De zijstraat op het hoogste punt heet zelfs het Hoogstraatje. Ook in de omliggende straten is de helling merkbaar. Vanaf dit punt gaat de helling in noordelijke en oostelijke richting langzaam naar beneden richting de lagere Ommelanden.

Trechterbekercultuur

De hunebedbouwers maakten potten van aardewerk in een vorm die je bijna nergens anders ziet: een beker met een hals in de vorm van een trechter. De groepen mensen die deze trechterbekers maakten worden daarom het Trechterbekervolk genoemd. De mensen van de Trechterbekercultuur lieten hunebedden achter in hun leefgebied: de Noord-Nederlandse zandgronden en met name de Hondsrug.

De voorouders van de hunebedbouwers waren nog jagers en verzamelaars. De mensen van deze Trechterbekercultuur waren de eerste landbouwers in onze streken. Op het terrein waar je nu staat, bij de Van Julsinghastraat en het Oude Winschoterdiep, zijn resten gevonden van een akkercomplex van

de Trechterbekercultuur. Dit akkercomplex stamt uit ongeveer 4.500 jaar voor het begin van onze jaartelling.

Een stel Trechterbekers

Essen en voormalig klooster Yesse

Je bent zojuist over een deel van de Esserweg gereden. Deze weg ligt dwars over de Hondsrug op de grens tussen Groningen en Haren. Op deze grens is de Hondsrug niet breder dan 500 meter. De Esserweg is een zogenaamde 'holle weg', een weg die is uitgesleten door erosie en intensief gebruik. De weg komt hierdoor tussen twee hellingen te liggen.

In Essen werd in 1215 het vrouwenklooster Yesse gesticht dat behoorde tot de orde der Cisterciënzers. In natte tijden was deze plek amper bereikbaar. Juist daarom kozen de Cisterciënzers voor deze locatie: ze werden hier zo min mogelijk gestoord. Klooster Yesse heeft tot 1594 bestaan. Alleen overblijfselen van de gracht om het klooster zijn nog zichtbaar in het landschap. Aan Essen 7 bevindt zich een bezoekerscentrum dat elke tweede zaterdag van de maand is geopend, zie www.kloosteryesse.nl.

Hortus Botanicus Haren

De Hortus is een van de oudste botanische tuinen van Nederland. In totaal bestaat de Hortus uit twintig hectare aan zeer verschillende tuinen. Zo is er een wilde plantentuin, een Keltische tuin en een Chinese tuin. Hierin staat een authentiek Chinees theehuis. Daarnaast worden er regelmatig activiteiten en exposities georganiseerd. De Hortus is het hele jaar door dagelijks geopend, zie www.hortusharen.nl.

Chinees paviljoen in de Hortus

Rijksstraatweg en zwerfsteen

De Rijksstraatweg is van oudsher onderdeel van de zuidelijke toegangsweg tot Groningen. Vanuit Coevorden loopt deze route over de Hondsrug tot aan de Grote Markt. Aan de Rijksstraatweg staan prachtige villa's, gebouwd op de stevige zandondergrond van de Hondsrug.

Op het plein achter Brasserie Intermezzo ligt een mooie grote zwerfkei. Deze steen herinnert aan de vele zwerfstenen in de regio en de geschiedenis van het landschap. Denk je maar in: zulke stenen komen oorspronkelijk helemaal uit Scandinavië en zijn hier ongeveer 150.000 jaar geleden met het schuivende landijs terechtgekomen.

Vanaf hier kun je ook de kortere route fietsen.

Hunzedal

De Bartholomeüskerk van Noordlaren kijkt uit op het Hunzedal ten oosten van de Hondsrug. Het kleine haventje verbindt Noordlaren met het Zuidlaardermeer dat in dit dal ligt. Het oerstroombdal van de Hunze ontstond in de tijd dat het landijs van de voorlaatste ijstijd zich terugtrok. Het dal werd uitgesleten door het smeltwater. Lange tijd was het Hunzedal nog nauwelijks herkenbaar als beekdal. Dit kwam door de vervening en de ruilverkaveling. De afgelopen twintig jaar is door diverse organisaties hard gewerkt aan natuurontwikkeling in het stroomgebied van de Hunze.

Expeditiepoort Water en Zuidlaardermeer

In het receptiegebouw van [Waterpark De Bloemert](#) vind je de gratis te bezoeken expeditiepoort 'Water', een van de expeditiepoorten van De Hondsrug UNESCO Global Geopark. De expeditie vertelt het verhaal van het water van het Hondsruggebied, van ijs en smeltwater, via moerassen en beken tot kwelwater en drinkwater. Het verhaal van het geopark wordt er op beeldende wijze verteld; absoluut een kijkje waard!

Het Zuidlaardermeer

Hunebedden D3 en D4 in Midlaren

Hunebedden werden ongeveer 5.500 jaar geleden gebouwd in de laatste periode van de Steentijd. Het zijn de oudste monumenten van Nederland. Ze werden gemaakt van zwerfkeien die met de ijsscap in de ijstijd naar Noord-Nederland schoven. Hunebedden werden gebruikt als grafkamers. De botten van de overleden mensen zijn vergaan, maar een deel van de grafgeschenken is bewaard gebleven, zoals potten van aardewerk, sieraden van barnsteen en gereedschap en wapens van steen.

De hunebedden met de codenamen D3 en D4, naast Schutsweg 42, zijn vrijwel compleet. Uniek is dat ze precies in elkaars verlengde liggen. Vroeger werden ze zelfs als één hunebed beschouwd. In 1870 is er in de kelder gegraven. Een deel van wat toen werd gevonden is nu in het bezit van het Drents Museum in Assen.

Hunebed G1 in Noordlaren

In Noordlaren vind je het meest noordelijke hunebed van de Hondsrug: het enige hunebed van de provincie Groningen. Het hunebed heeft de officiële codenaam G1, maar wordt in de volksmond

Hunebed 't Heiveen genoemd. De eerste vermelding van het hunebed dateert uit 1694.

Hunebed G1 te Noordlaren

Een andere bron is een artikel van Jetzo Boeles in de Groningsche Volkسالmanak van 1845. Hierin beschrijft hij hoe een oude inwoner ooit zijn vader vertelde over een opgraving bij het hunebed, waarschijnlijk omstreeks 1750. Hierbij zouden beenderen, urnen met as en een bewerkte zwarte stenen hamer zijn gevonden. Kruitgaten linksachter en rechtsvoor bovenin de stenen markeren de poging om het hunebed omstreeks het jaar 1800 op te blazen. De daders wilden de stukken steen verkopen als grondstof. Gelukkig werden ze betrapt en werd de sloop van de rest van het hunebed op het nippertje voorkomen. Tegenwoordig zijn hunebedden wettelijk beschermd

Noordlaarderbos

Het Noordlaarderbos is een gemengd bos dat door Natuurmonumenten wordt beheerd. Al sinds de prehistorie vormt dit bos een schakel in de route over de Hondsrug tussen Coevorden en Groningen. Eeuwenlang was hier een heidegebied, dat door de verkeersdrukte deels veranderde in een zandverstuiving. De karrensporen zijn hier en daar nog altijd zichtbaar. Ook vind je hier grafheuvels van zeker 2.500 jaar oud. Vlakbij Natuurvriendenhuis De Hondsrug ligt het Heilig Bergje of de Galgenberg, een preekoord of misschien juist een terechtstellingsplaats. Het Noordlaarderbos wordt bewoond door vele vogels, zoals de wielewaal, de nachtegaal, uilen, sperwers en haviken. Met een beetje geluk kom je een ree, vos, hermelijn of steenmarter tegen.

Noordlaarderbos

Besloten Venen

De Besloten Venen vormen een bijzondere verbinding tussen de Drentsche Aa aan de westkant van de Hondsrug en de Hunze aan de oostkant van de Hondsrug. Het is een doorbraakdal dwars door de zandrug heen. In het hele Hondsruggebied zijn er slechts twee van zulke doorbraakdalen: het andere ligt ter hoogte van Borger in Drenthe. De doorbraakdalen zijn ontstaan in de ijstijden. Water onder de kilometers dikke ijskap smolt en begon te stromen. Dit stromende water spoelde aan beide kanten van de Hondsrug een inkeping uit. In de laatste ijstijd zorgde erosie ervoor dat beide inkepingen met elkaar verbonden werden om zo een zeldzame onderbreking van de Hondsrug te vormen. Na de laatste ijstijd zijn De Besloten Venen een beekdal geworden, waardoorheen water vanuit het dal van de Drentsche Aa naar het Hunzedal kon stromen.

Waterplas Sassenhein

Ten noorden van waterplas Sassenhein, in het dal aan de westzijde van de Hondsrug, ligt Wolddeelen. Dit was een wingebied voor laagveen, waarbij turfwinningssplassen ontstonden. Ook de plas Sassenhein is op die manier ontstaan. Na het einde van de turfwinning rond 1900, kregen de waterplassen een functie als 'hengelaarsoord'. De visvijver, het paviljoen, de dienstwoning en een standbeeld zijn rijksmonumenten en in het paviljoen zit nu een horecagelegenheid. In de omgeving zijn resten van een jong-paleolithisch kampement gevonden.

Visplas Sassenhein

Beekdal van de Drentsche Aa

Ook het Paterswoldsemeer ontstond in de 18de en 19de eeuw door het afgraven van veen. Het meer ligt in de laagte ten westen van de Hondsrug: het beekdal van de Drentsche Aa. De Drentsche Aa is de westelijke tegenhanger van de Hunze die ten oosten van de Hondsrug stroomt. De Drentsche Aa bestaat uit een heel stelsel aan riviertjes en beekjes in de kop van Drenthe die bij Schipborg samenkomen tot één rivier. Het laatste deel van de fietstocht volg je deze rivier tot deze uitmondt in de grachten rondom de binnenstad van Groningen. Vanaf daar gaat de Aa over in het Reitdiep en stroomt hij vervolgens door tot aan het Lauwersmeer. Vanaf de Hoornsedijk, het dijkje waarover je nu fietst, kun je goed zien hoe de rivier hier door het landschap kronkelt.

Groningen aan de Aa

Groningen is ontstaan langs de oever van de Aa, een Drentse beek. De Drentsche Aa schuurde langs de Hondsrug om vervolgens via het Reitdiep naar zee te stromen. In de middeleeuwen lag hier het oudste havenkwartier van de stad, aan wat nu het Hoge der A en het Lage der A heet. In verband met eb en vloed was het handig om zowel een hoge als een lage kade te hebben. De hoge kade voor tijdens hoog water, nu het Hoge der A, lag aan de kant van de Hondsrug. In de Brugstraat is het hoogteverschil door de westelijke flank van de Hondsrug nog goed zichtbaar.

Herenhuizen aan de Hoge der A

Einde van de fietsroute